

فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی
دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار
سال سیزدهم، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۸
صص ۸۶-۶۹

تدوین الگوی هویت دانش‌آموزان به منظور طراحی محتوای کتب درسی عزت خبازی^۱، پریناز بنیسی^۲

چکیده

هدف این تحقیق تدوین الگوی هویت دانش‌آموزان به منظور طراحی محتوای کتب درسی در دانش‌آموزان دوره اول متوسطه برای ارائه الگوی مناسب بود. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا کیفی بود. جامعه پژوهش محتوای کتب درسی علوم اجتماعی پایه هفتم، هشتم و نهم و خبرگان حوزه تعلیم و تربیت بودند که با توجه به اصل اشباع نظری تعداد ۹ نفر با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. ابزارهای گردآوری اطلاعات شامل روش‌های فیش‌برداری و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود و اعتبار داده‌ها و یافته‌ها با روش‌های بازبینی مشارکت‌کنندگان و بررسی خبرگان تایید شد. همچنین داده‌ها با روش تحلیل مضمون تحلیل شدند. نتایج نشان داد که مولفه‌های تشکیل دهنده هویت شامل جامعه و روابط اجتماعی، خانواده و والدین، وسایل ارتباط جمعی، سن، مدرسه، نظام آموزشی، آینده شغلی، شخصیت فرد و معلمان بودند. علاوه بر آن بر اساس مولفه‌های مذکور الگوی مناسب هویت دانش‌آموزان به منظور طراحی محتوای کتب درسی علوم اجتماعی در دانش‌آموزان دوره اول متوسطه طراحی شد.

کلید واژه‌ها: الگوی هویت، دانش‌آموزان، طراحی محتوای کتب درسی.

پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۶/۱۱

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۳/۲۲

۱- دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران
rezabsh98@gmail.com
۲- استادیار گروه روانشناسی و مشاوره، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
parenazbanisi2017@gmail.com

مقدمه

نوجوانی یکی از حساس‌ترین دوره‌های زندگی م برای خود نوجوانان و هم برای والدین و مربیان به شمار می‌آید. در این دوره مسالی چون استقلال و خودمختاری، صمیمیت، خوش‌بینی و امید به آینده مطرح می‌گردند که قبل از آن تجربه نشدند. در بررسی این دوره حساس، شناخت خطراتی که سلامت جسمانی و روانی نوجوان را تهدید می‌کند بسیار مهم است. در عصر ما دامنه این خطرات از مواد مخدر و بیماری‌های مقاربتی تا اختلال‌های اضطرابی، افسردگی، افکار خودکشی و هواداری‌های سیاسی و حتی عضویت در گروه‌های سیاسی است. در این دوره از یک سو نوجوان باید بر شیوه‌های کنترل و مراقبت از سلامت جسمانی و روانی خود آگاه باشد و با کشف جنبه‌های ارزنده وجود خود را علیه خطرات واکنش کند و از سوی دیگر والدین و مربیان باید بیاموزند چگونه نقاط قوت و توانمندی‌های نوجوانان را ببینند، آنها را به نوجوانان نشان دهند، در مواجهه با نوجوان بر مثبت‌نگری تاکید ورزند و در یک کلام بیاموزند که چگونه نوجوان را درک نمایند. این امر میسر نیست مگر آنکه با دریافت آموزش‌های لازم بیاموزند خود را جای نوجوان قرار دهند و از دریچه نگاه او به امور بنگرند (خدایاری‌فرد، ۱۳۹۰). شکل‌گیری هویت مساله عمده‌ای است که هر نوجوان با آن مواجه است. شکل‌گیری هویت ترکیبی از مهارت‌ها، جهان‌بینی و همانندسازی‌های دوران کودکی است که به صورت یک کل و کم و بیش پیوسته و بی‌همتا درمی‌آید که برای نوجوان احساس تداوم گذشته و جهت‌گیری به سوی آینده را فراهم می‌کند (آقاگدی و اعتمادی، ۱۳۹۱). بر اساس نظریه اریکسون^۱ (۱۹۸۶) اگر هویت شخصی نوجوان در طی زمان و بر اساس تجربیات حاصل از رفتار صحیح اجتماعی شکل بگیرد و جوان خود را بشناسد و از دیگران جدا سازد، تعادل روانی او تضمین می‌شود و اگر سرخورده‌گی و فقدان اعتماد جایگزین اعتماد شود و به جای تماس با مردم، نوجوان گوشه‌گیر و منزوی شود و به جای تحرک به رکود گرایش یابد، تعادل روانی او بهم می‌خورد و دچار بحران هویت می‌گردد (به نقل از برنرز، جونز و اندریوز^۲، ۲۰۱۶).

مفهوم هویت و مساله کیستی و چستی انسان از دغدغه‌های حیاتی، ذهنی و عینی است که به واقع با پیدایش بشر متولد شده است و انسان از همان ابتدا برای فهم و درک این که کیست و

1 . Erikson

2 . Berends, Jones & Andrews

چیست پاسخ‌های متفاوتی داشته است. هویت یک مفهوم مبهم و لغزنده است که به خصوص در سال‌های اخیر در بسیاری از زمینه‌های مختلف و برای مقاصد گوناگون مورد استفاده واقع شده است. هویت را می‌توان مجموعه‌ای از شاخص‌ها و علائم در حوزه مولفه‌های مادی، زیستی، فرهنگی و روانی دانست که موجب شناسایی فرد از فرد، گروه از گروه یا اهلیتی و فرهنگی از اهلیت و فرهنگ دیگر می‌گردد (برزیده، باباجانی و عبداللهی، ۱۳۹۷). از آنجایی که بحران هویت از سال‌های نوجوانی آغاز می‌شود و بخش عظیمی از دانش‌آموزان دبیرستانی در این سنین قرار گرفته‌اند و با توجه به نگرانی‌هایی که در زمینه علایق و گرایشات و رفتارهای دانش‌آموزان مشاهده می‌شود و نیز به دلیل آنکه بخش مهمی از وجود دانش‌آموزان را هویت آنان تشکیل می‌دهد و زندگی فردی و اجتماعی آنها نیز متاثر از این مساله است، آنان در جستجوی هویت می‌باشند و موقعیت مبهم دانش‌آموزان دبیرستانی در فرهنگ و جامعه معاصر فرصتی را به منظور آزمودن شیوه‌های مختلف زندگی به آنها می‌دهد تا تصمیم بگیرند که چه الگوهای رفتاری، ارزشی و نگرشی بهتر می‌تواند نیازهای آنها را تامین نماید. همچنین نمایش رویاگونه ارزش‌های دیگر کشورها و ضعف در اراه مفاهیم استوار فرهنگی و دینی به نوجوانان مساله هویت دینی، ملی و خانوادگی دانش‌آموزان ایرانی را تهدید می‌کند و بخش عظیمی از جمعیت انسانی که باید در جهت آبادانی و حفظ آرمان‌ها و ارزش‌های کشور آموزش‌های لازم را ببینند و در آینده به خدمت گرفته شوند به نحو احسن و شایسته مورد استفاده قرار نمی‌گیرند (قریشی، مظاهری و امیری، ۱۳۹۳).

هویت واژه چترگونه‌ای است که در تمامی رشته‌های علوم اجتماعی و انسانی برای درک فرد از خود به‌عنوان یک موجود مشخص و مجزا کاربرد پیدا می‌کند. مفهوم هویت به‌ویژه از دهه ۱۹۹۰ به بعد توجهی خاص را در رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی به خود جلب کرده است. ایران در منطقه خاورمیانه پل ارتباطی میان فرهنگ‌ها و تمدن‌های مختلفی چون هند، مصر، بابل، یونان و روم بوده است که در تعیین هویت ایرانی و تحول آن نقشی اساسی را ایفا کرده است. در این میان گسترش اسلامی در ایران و برخورد کشور ما با اندیشه‌های جدید غربی در تحول هویت ملی بیشترین تاثیر را داشته است. همچنین کاهش انسجام و وحدت ملی در سطوح و لایه‌های مختلف جامعه، عدم امکان دستیابی به هم‌افزایی ملی، ضعف در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در حوزه هویت، بلا تکلیفی رد هویت دینی و ملی و امکان بروز بحران هویت و

ایجاد گسست‌های فرهنگی و اجتماعی در جامعه از پیامدهای عدم انجام تحقیق محسوب می‌شود (پیروزمند، چهاردولی و خدایی، ۱۳۹۶). بحث پیرامون مفهوم هویت، نظریه‌های گوناگون درباره آن، انواع هویت و رابطه میان آنها و سرانجام اصلالت هویت و فرایند ساخته شدن آن امروز از مباحث مهم علوم اجتماعی است و در رشته‌های گوناگون نظیر جامعه‌شناسی، روانشناسی، علوم سیاسی و روابط بین‌الملل از آن بهره‌برداری می‌شود. با این وجود پیشینه آن به‌عنوان یک موضوع بحث در علوم اجتماعی چندان زیاد نیست و بحث درباره هویت در قرن بیستم وارد مباحث علوم اجتماعی شد. هویت به معنای کیستی و چه کسی بودن است و این مفهوم از نیاز طبیعی انسان به شناخته و معرفی شدن سرچشمه می‌گیرد. به عبارت دیگر هویت تعریف فرد یا گروه از خود و کیستی خود در مقابل دیگری است. فرد یا گروه می‌خواهد کیستی خود را دریابد و از آن طریق نوعی هماهنگی و انسجام در شخصیت خویش فراهم آورد و از لحاظ رفتاری و روانی موضع خود را در زمان و مکان روشن نماید (معظم‌پور، ۱۳۸۶). در تبیین مفهوم هویت دو رویکرد کلی وجود دارد که شامل رویکردهای جوهرگرا و سازه‌گرا هستند. رویکرد جوهرگرا رویکردی است که به مساله هویت به شکل جوهری نگاه می‌کند. یعنی برای هویت یک وجه طبیعی قائل است و به دنبال پیدا کردن ریشه‌های طبیعی و جوهری هویت است. رویکرد سازه‌گرا در دنیای غرب جزء نظرات حاکم در مورد هویت است و هویت را بیشتر به‌عنوان یک شالوده یا سازه اجتماعی در نظر می‌گیرد و تاکیدش بر این است که هویت جنبه ذهنی دارد، نه طبیعی. یعنی ساخته ذهن بشر است و بر این مبنا هویت‌ها در جریان مرادوات و آمیزش‌های اجتماعی شکل می‌گیرند، نه اینکه از قبل به صورت بسته‌بندی شده وجود داشته باشند (جوردن-کوندی، مینیکی و تونسنده^۱، ۲۰۱۴). پس هویت اجتماعی عبارت است از تصور، درک و ارزیابی فرد درباره خود از نگاه جامعه که در نتیجه آن فرد از جایگاه، ارزش و منزلت خود از نگاه دیگران آگاه می‌گردد. این گونه هویت وقتی شکل می‌گیرد که فرد از محیط خانوادگی خود فراتر روید و با لایه‌ها و قشرهای هویتی دیگر چون محله، شهر، مدرسه، گروه‌های همسالان و غیره آشنا شود. بر این اساس هویت اجتماعی از تنوع زیادی برخوردار است و فرد می‌تواند بر اساس طبقه، نژاد، محل سکونت، مذهب، زبان، رشته تحصیلی و غیره در

1 . Jordan-Conde, Mennecke & Townsend

یک زمان دارای انواع مختلف این قسم هویت باشد و بر اساس همین لایه‌های هویتی خود را به دیگران بشناساند (لانگراند-ویلمز، پرچک و مارچال^۱، ۲۰۱۶). مفهوم هویت یکی از پایه‌های مفاهیم علوم اجتماعی و روانشناسی است که پیامدهای مختلف آن برون‌دادهای مختلف از جمله نظام آموزشی و سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و فعالیت‌های آن را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. در حقیقت هویت مفهومی بین‌رشته‌ای است که در حوزه‌های مختلف چون سیاست، فرهنگ، اخلاق، عرفان و حتی اقتصاد مورد توجه قرار گرفته است و البته از مفاهیم و مباحث بنیادی در حوزه‌های علوم روانشناسی و علوم اجتماعی نیز هست (ویلی و برمن^۲، ۲۰۱۲). برجستگی این مفهوم در برنامه‌های آموزشی و درسی مقطع متوسطه که طبعاً با نوجوانانی سروکار دارد که در حال گذر از مراحل حساس رشد هویت خود می‌باشند، بسیار بیشتر از سایر مقاطع تحصیلی است. زیرا یکی از تکالیف عمده نوجوانان در جامعه یافتن پاسخی عملی برای سوال من کیستم است (زنیت، زیمرمن و پیٹیگم^۳، ۲۰۱۹). دقیقاً به همین علت است که یکی از وظایف مهم نظام‌های آموزشی کمک به دانش‌آموزان جهت رشد موزون و مناسب هویت خود می‌باشد. در حقیقت از نظام آموزش و پرورش انتظار می‌رود که به دانش‌آموزان کمک کند خود را چنان که هستند و بدان گونه که می‌توانند باشند، به درستی بشناسند و شیوه زندگی خود را بر اساس توانایی‌ها، استعدادها، هدف‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت و در راستای تحقق باورها و آرزوهای که دارند سازماندهی کنند (لطف‌آبادی، ۱۳۹۶). به عبارت دیگر مدرسه یکی از اساسی‌ترین و مهم‌ترین نهادهای آموزشی، فرهنگی و ایدئولوژیکی است که می‌تواند نقش کارآمدی در زمینه ایجاد و تثبیت هویت داشته باشد (صادق‌زاده و منادی، ۱۳۸۷).

یکی از ابعاد مهم هر پدیده‌ای (از جمله طراحی محتوا) ابعاد فرهنگی و هویتی آن است. یعنی برای تحقق هر پدیده‌ای باید یک الگوی هویتی متناسب با فرهنگ و شرایط و اقتضانات جامعه طراحی شود تا بتواند با اتکا بر هویت خود به سمت پیشرفت و توسعه گام بردارد و دچار از خودبیگانگی و از هم گسیختگی اجتماعی و بحران هویت نشود. از این رو بیان الگویی از هویت متناسب با روح جامعه ایرانی که زمینه‌ساز شکل‌گیری هویتی واحد، انسجام ملی و نهایتاً پیشرفت

1 . Lannegrاند-Willems, Perchec & Marchal

2 . Wiley & Berman

3 . Sznitman, Zimmermann & Petegem

شود، امری ضروری است. در اغلب موارد کشورهای در حال توسعه در مسیر حرکت به سمت توسعه ناکام هستند و با شکست مواجه می‌شوند که یکی از مهم‌تری علل آن این است که از یک الگو و مدل تجویزی غیربومی استفاده می‌کنند (بلبسی و اسفندیار، ۱۳۹۲).

برزیده، باباجانی و عبداللهی (۱۳۹۷) ضمن پژوهشی با عنوان طراحی الگوی هویت در قضاوت حسابرسی با رویکرد مبتنی بر نظریه داده بنیاد به این نتیجه رسیدند که مقوله محوری در قضاوت حسابرسی، هویت است که در چهار بعد ویژگی‌های فردی، دانش، مهارت و تجربه و ویژگی‌های موسسه حسابرسی تحلیل شد و با توجه به شرایط علی، شرایط زمینه‌ای و شرایط مداخله‌گر راهبردهایی تدوین و مدل یا الگوی نهایی هویت بر اساس آن طراحی شد. در پژوهشی دیگر حسنفلی‌پور، دیواندری، حمیدی‌زاده و برابری (۱۳۹۴) در بررسی و ارائه الگوی هویت شرکتی بانک به این نتیجه رسیدند که هویت اصلی بانک مفهوم خودبرتری است که ناشی از پیشینه بانک بوده است. این هویت اصلی موجب تمایل بانک برای نیل به سرآمدی در جنبه‌های مختلف بانکی شده است. عوامل زمینه‌ای نیز در داخل بانک و عوامل مداخله‌گر در خارج بانک نیز بر گرایش به سوی این راهبرد موثر بوده است. در نهایت این هویت موجب شده است تا تمایل به برتر بودن در نقاط تماس مشتری با بانک نیز قابل مشهود باشد. بلبسی و اسفندیار (۱۳۹۲) ضمن پژوهشی با عنوان هویت مطلوب در بستر الگوی بومی پیشرفت (با رویکردی بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران) به این نتیجه رسیدند که الگوی هویتی مطلوب در قانون اساسی ترکیبی از سه بعد هویت اسلامی (با مولفه‌هایی چون ضوابط و اصول اسلامی یعنی قرآن و سنت، توسعه و تحکیم برادری اسلامی و تعاون عمومی بین مردم توسط دولت، دین اسلام و مذهب شیعه، توجه به امت اسلامی، اعتقاد به ولایت فقیه)، هویت ایرانی (با مولفه‌هایی چون آمیختگی اسلام و ایران، زبان مشترک، خط مشترک، پذیرش فرهنگ‌های محلی، پرچم کشور، معتبر شناختن تاریخ هجری شمسی، توجه به میراث فرهنگی و نفایس ملی ایران به عنوان دارایی‌های معنوی ملت، سرزمین مشترک) و هویت مدرن (با مولفه‌هایی چون استفاده از علوم و فنون و تجارب پیشرفته بشری، تربیت افراد ماهر برای رسیدن به توسعه و پیشرفت، تقویت روح بررسی، تتبع و ابتکار) می‌باشد که می‌تواند مسیر پیشرفت و تعالی مطلوب را در بستر الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت سرعت بخشد.

در آموزش و پرورش کتاب درسی یکی از منابع یادگیری فراگیران است و از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد که مهم‌ترین دلایل اهمیت کتاب درسی و محتوای آن به شرح زیر می‌باشد. در تمام نقاط کشور برای هر درس و پایه‌ای کتاب مشخص و معین تالیف و توزیع می‌شود. در طول سال فعالیت معلمان و دانش‌آموزان به کتاب درسی محدود می‌گردد. هر دانش‌آموز باید کتاب معرفی شده را بخواند و نقش کتاب در شکل‌گیری هویت دانش‌آموز چشمگیر است. همچنین به نظر می‌رسد دستگاه رسمی فرهنگی از جمله نظام آموزش و پرورش در انتقال آموزه‌های هویتی دچار ناتوانی شده است. سیاست‌گذاران فرهنگی با تمرکز آموزش حوزه علوم انسانی به خصوص کتب درسی بر نگاه ایدئولوژیک از رسالت اصلی هویت‌یابی دانش‌آموزان غفلت کردند؛ به طوری که یک دانش‌آموز مقطع متوسطه بعد از اتمام تحصیلات از نگرش و انسجام هویت قابل قبولی برخوردار نیست. اگر نگوئیم بخشی از دانش‌آموزان دچار بی‌هویتی شدند، می‌توان ادعا کرد که آنان در تعلق خاطر به هویت ایرانی ناتوان عمل می‌کنند. به نظر می‌رسد در عصر حاضر نسل جوان جامعه ما مانند سایر جوامع در معرض هویت‌های چهارگانه محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی قرار دارند. با توجه به مطالب فوق و بسیاری موارد دیگر کتاب درسی از اهمیت زیادی در آموزش و پرورش برخوردار است و معلمان ناگزیر هستند که تمام فعالیت‌های خود را بر محور کتاب درسی متمرکز کنند و در جهت اهداف پیش‌بینی شده در کتاب جریان یادگیری را هدایت نمایند. بنابراین به منظور شکل‌گیری هویت مطلوب در دانش‌آموزان کتب درسی باید بر اساس موازین برنامه‌ریزی درسی تهیه و تدوین شود تا فاقد هرگونه عیب و نقص علمی باشد. این امر به این علت است که بررسی و ارزشیابی محتوای کتب درسی می‌تواند راهگشای حل بسیاری از مشکلات جاری هویتی باشد. در نتیجه هدف این تحقیق تدوین الگوی هویت دانش‌آموزان به منظور طراحی محتوای کتب درسی در دانش‌آموزان دوره اول متوسطه برای ارائه الگوی مناسب بود.

روش تحقیق

این تحقیق با توجه به هدف کاربردی و با توجه به شیوه اجرا کیفی بود. جامعه پژوهش محتوای کتب درسی علوم اجتماعی پایه هفتم، هشتم و نهم و خبرگان حوزه تعلیم و تربیت بودند که با توجه به اصل اشباع نظری تعداد ۹ نفر با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. برای انجام این تحقیق از مبانی فلسفی تفسیری، رویکرد استقرایی و استراتژی مطالعه موردی استفاده شد. مراحل

انجام پژوهش شامل مطالعه و مرور ادبیات پژوهش جهت تسلط بر مفاهیم، استخراج پروتکل مصاحبه، انتخاب نمونه و انجام هماهنگی لازم با آنها، انجام مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، تحلیل مضمون مصاحبه‌ها، استخراج ابعاد و گزارش الگوی نهایی هویت بود. ابزارهای گردآوری اطلاعات شامل روش‌های فیش‌برداری و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود و اعتبار داده‌ها و یافته‌ها با روش‌های بازبینی مشارکت‌کنندگان و بررسی خبرگان تایید شد. در این پژوهش از روش توافق درون موضوعی (پایایی بین دو کدگذار) برا محاسبه پایایی تحلیل و کدگذاری مصاحبه‌ها استفاده شد. برای این منظور از یک دانشجوی دکتری تخصصی که بر موضوع تحقیق اشراف داشت درخواست شد تا به‌عنوان همکار پژوهش (کدگذار) در پژوهش مشارکت کند، سپس محقق به همراه این همکار تعداد ۳ مصاحبه را کدگذاری کرد و درصد توافق درون موضوعی که به‌عنوان شاخص پایایی تحقیق بکار می‌رود بیشتر از ۰/۷۰ محاسبه شد که حاکی از پایایی مناسب می‌باشد. همچنین داده‌ها با روش تحلیل مضمون تحلیل شدند که فرایند تحلیل شامل آماده‌سازی داده‌ها، آشنا شدن با داده‌ها، کدگذاری داده‌ها و حصول مضمون اصلی می‌باشند. در مرحله آماده‌سازی داده‌های حاصل از مصاحبه تایپ و پیاده‌سازی شد و پس از این فرایند به هر یک از مصاحبه‌ها یک کد داده شد. در مرحله آشنا شدن با داده‌ها مصاحبه‌ها چندین بار خوانده شد و مطالب مرتبط و مورد علاقه محقق که در حقیقت پاسخ به سوال اصلی پژوهش است، مشخص گردید. در طول مصاحبه برای جمع‌آوری داده‌ها به علل مختلفی ممکن است مطلبی بیان شود که در تحلیل نهایی کمکی نکند یا لازم نباشد. مثلاً در حین مصاحبه ممکن است مصاحبه شوند خاطره‌ای بگویند که به اصل موضوع پژوهش ارتباط چندانی ندارد، ولی به خاطر حفظ فضای مثبت و صمیمیت به وی تذکری داده نشود و یا ممکن است بحث مقداری به اصطلاح شاخه به شاخ شود و تا این بحث به موضوع اصلی برگردد مقداری صحبت‌ها بی‌ارتباط با موضوع اصلی انجام شود و عللی نظیر این موارد. به همین دلیل در بازنگری اولیه متن‌های پیاده‌سازی شده مطالب زائد حذف گردید و جملات مرتبط با اصل موضوع تحت عنوان جملات کلیدی مشخص گردیدند. در مرحله کدگذاری در تکنیک شبکه مضامین دو بخش مضامین پایه و اصلی کدگذاری می‌شوند و سپس در مرحله حصول مضمون اصلی از صحت مضامین اصلی اطمینان بدست می‌آورند.

یافته‌ها

در این تحقیق جملات مرتبط با مصاحبه شناسایی و استخراج شد و بر اساس آن مفاهیم پایه تدوین شدند. بنابراین در جدول ۱ نتایج جملات مرتبط و مضامین پایه جهت تدوین الگوی هویت دانش‌آموزان به منظور طراحی محتوای کتب درسی علوم اجتماعی گزارش شده است.

جدول ۱. نتایج جملات مرتبط و مضامین پایه جهت تدوین الگوی هویت دانش‌آموزان به منظور طراحی

محتوای کتب درسی علوم اجتماعی

ردیف	جملات مرتبط	مضامین پایه
۱	دانش‌آموزان در بستر اجتماع زندگی می‌کنند.	بستر اجتماعی
۲	والدین و نحوه برخورد آنها با همدیگر می‌تواند تاثیر زیادی بر شکل‌گیری هویت مثبت فرزندان (دانش‌آموزان) داشته باشد.	تعامل والدین
۳	والدین و نحوه برخورد آنها با همدیگر می‌تواند تاثیر زیادی بر شکل‌گیری هویت مثبت فرزندان (دانش‌آموزان) داشته باشد.	نحوه برخورد والدین
۴	نقش رسانه‌های جمعی در شکل‌گیری هویت جامعه بی‌پدیل است که گردانندگان رسانه‌های جمعی باید با برنامه‌ریزی مناسب نسبت به ترویج و شکل‌گیری هویت مثبت کودکان (دانش‌آموزان) احساس مسئولیت کنند.	وسایل ارتباط جمعی
۵	معمولا دانش‌آموزان در دوران نوجوانی مسائل هویتی را که والدین و یا مربیان آنها تایید می‌کنند را بیشتر می‌پسندند.	رشد سنی
۶	والدین و مربیان باید به تاثیر رفتار و گفتار خود بر دانش‌آموزان واقف باشند و از آنان نظر خواهی کنند.	رفتار والدین و معلمان
۷	مدرسه نقشی حیاتی در شکل‌گیری هویت دانش‌آموزان دارد.	مدرسه
۸	در جامعه ایرانی دانش‌آموزان از کلاس اول ابتدایی مجبورند که با نمره پیش روند، لذا محیط مدرسه را محیط مناسبی نمی‌بینند که این امر می‌تواند در آسیب‌پذیری هویتی دانش‌آموزان تاثیرگذار باشد. بنابراین سیستم آموزشی نیاز به بازنگری کلی دارد.	تاثیر نظام آموزشی
۹	هویت اجتماعی دانش‌آموزان در ارتباط با اطرافیان شکل می‌گیرد	رابطه با اطرافیان
۱۰	افرادی که در اطراف کودک (دانش‌آموز) حضور دارند علاوه بر تاثیرگذاری بر شکل‌گیری هویت آنها باید از جایگاه اجتماعی مناسبی (مثلا شغل مناسب) برخوردار باشند.	رابطه با اطرافیان
۱۱	فردی که در شهر مذهبی مثل قم یا یزد زندگی می‌کند به احتمال بیشتری فردی معتقد است.	محیط کاری و مکانی
۱۲	هویت انسان (کودک و دانش‌آموز) در جامعه شکل می‌گیرد.	موقعیت و بستر جامعه
۱۳	بخش اعظم هویت در مدرسه یا دانشگاه شکل می‌گیرد.	حضور در مدرسه
۱۴	محتوای کتاب‌های درسی و چگونگی پرداختن به مسائل جامعه در قالب کتاب‌های درسی می‌تواند در نیک فرجامی و بد فرجامی دانش‌آموزان تاثیرگذار باشد.	محتوای کتاب درسی
۱۵	آموزش و پرورش به‌عنوان بنیانی‌ترین سازمان اجتماعی که بعد از خانواده در شکل‌گیری هویت دانش‌آموزان ارتباط با نظام آموزشی تاثیرگذار است نقش بسیار حساسی در این زمینه دارد.	ارتباط با نظام آموزشی
۱۶	هویت هر شخص شامل اسم و عنوان اوست و اسم هر فرد را خانواده تعیین می‌کند.	تاثیر خانواده
۱۷	عنوان هر فرد (مثلا رئیس جمهور، کارمند، کاسب یا غیره) را جامعه با توجه به رفتارهای اجتماعی و شخصی تعیین می‌شود	حضور در جامعه
۱۸	هویت در طول زندگی دستخوش تغییر است و برای شخص یک روز دانش‌آموز، یک روز دانشجو و یک روز رووند و شرایط سنی دانشمند است.	رووند و شرایط سنی
۱۹	سیک زندگی بر روی هویت فرد اثر دارد.	نحوه زندگی
۲۰	فرد عنوان و هویت خود را از شغل دریافت می‌کند.	موقعیت شغلی
۲۱	کتاب‌های درسی در شخصیت انسان تاثیر دارند.	محتوای درسی
۲۲	شخص از طریق یک سخنرانی، مدرسه، دانشگاه و کار یک عنوان و هویت اجتماعی را به خود می‌گیرد.	تاثیر ارتباطات اجتماعی

۲۳	پس از آنکه دانش‌آموز مراحل حضور در مدرسه به صورت عادت درآمد، فرد به سادگی آن را ادامه داده و تاثیر مدرسه می‌آموزد که زندگی حفظ کردن مقادیری اطلاعات گفته شده در کتاب‌ها نیست.
۲۴	یکی از مهم‌ترین آیت‌های شکل‌گیری هویت نوجوان، تربیت اوست.
۲۵	هویت از ابتدا از ابعاد و اعضای خانواده آغاز شده است.
۲۶	اجتماع به شخص یک سری آموزش‌هایی می‌دهد که در رشد شخصیتی و هویت اجتماعی موثر است و باعث می‌شود با زشتی ناهنجاری اجتماعی آشنا گردد و از آن دوری جست و هویت خوب و مثبتی کسب کند.
۲۷	یکی از مهم‌ترین عواملی که موجب می‌شود نوجوان دچار سردرگمی شود و به اصطلاح هویت خود را گم کند این است که نظام آموزشی امروز دانش‌آموز دوره ابتدایی با سیستم توصیفی مواجه است و وقتی وارد دبیرستان می‌شود سیستم نمره حاکم است که این امر می‌تواند دانش‌آموزان را در دوره متوسطه دچار آسیب کند.
۲۸	نظام آموزشی باید یک روند خاص را در پیش گیرد؛ به طوری که نوجوان با چالش‌های تغییر از سیستم توصیفی نوسانات نظام آموزشی به سیستم نمره‌ای مواجه نشود.
۲۹	هویت هر فرد به موجودیت و فردیت او بستگی دارد.
۳۰	هویت هر فرد متأثر از خانواده است.
۳۱	هویت هر فرد متأثر از اجتماع است.
۳۲	عواملی چون پذیرش فرهنگ‌ها، ارزش‌ها و اعتقادات بدوی شخص بر هویت تاثیر دارد.
۳۳	یکی از بهترین الگوها معلم و استاد است که به صورت حضوری یا مجازی نقش آفرینی می‌کند.
۳۴	دانش‌آموزان با معلمان خود انس می‌گیرند.
۳۵	دانش‌آموزان، معلمان را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهند و سعی می‌کنند کلمات و رفتار او را بکار گیرند و الگوی خود قرار دهند.
۳۶	نقش نظام آموزشی به‌عنوان یک الگو ممکن است دانش‌آموز را دچار بحران یا تقویت هویتی کند.
۳۷	زمانی که نوجوان با توجه به استعداد و توانایی خود سعی می‌کند بهترین رتبه کنکور را کسب کند و در بهترین دانشگاه مشغول به تحصیل شود، ولی بعد از فراغت از تحصیل نتواند جایگاه و شغل مناسب پیدا کند دچار سردرگمی و گیجی می‌شود.
۳۸	نوجوان دوست دارد یک قهرمان و یک شخصیت برتر را ملاک رفتاری خود قرار دهد و مثل او عمل کند. الگو گرفتن از معلم اینجا عاملی که مهم است، شخصیت‌سازی معلم و استاد است که می‌تواند برای دانش‌آموزان الگو شود.
۳۹	الگوگیری از معلم باعث تبدیل شدن معلم به الهه می‌گردد. بارها شنیدیم معلم، پدر و مادر روحانی هستند. یعنی اینکه بر روح کودکان اثر می‌گذارند.
۴۰	خداوند متعال طبیعت اولیه را مرحمت نموده است و این طبیعت ثانویه که توسط معلم هدیه می‌شود باید با طبیعت اولیه هماهنگ باشد.
۴۱	رسانه‌های جمعی به‌عنوان برترین الگو می‌توانند در زمینه هویت نقش آفرینی کنند.
۴۲	وظیفه رسانه جمعی است که بتواند از طریق ایجاد برنامه‌های تربیتی خاص و آموزشی درست به نوجوان کمک نماید تا بتواند هویت، شخصیت و راه خود را پیدا نماید.
۴۳	هویت و شخصیت می‌توانند یکدیگر را پوشش دهند.
۴۴	شخصیت و هویت فرد به مرور سازمان‌یافته می‌شود و رشد می‌کند.
۴۵	معلم باید با خودسازی کامل در کلاس درس حاضر شود. این کلاس ممکن است کلاس درس مدرسه، اداره، منش معلمان جامع و رسانه جمعی باشد و وظیفه الگو بودن بسیار مهم و خطیر است.

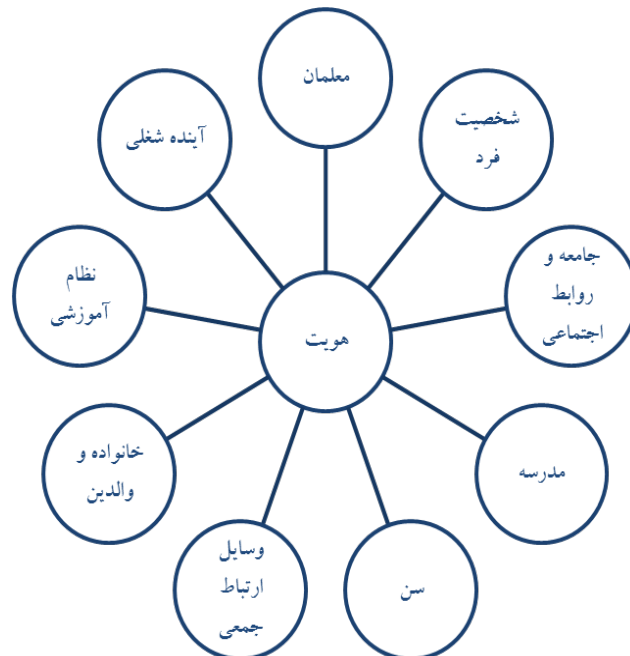
در جدول ۱ نتایج جملات مرتبط و مضامین پایه جهت تدوین الگوی هویت دانش‌آموزان به منظور طراحی محتوای کتب درسی علوم اجتماعی قابل مشاهده است. در جدول ۲ نتایج مضامین پایه و مضامین اصلی جهت تدوین الگوی هویت دانش‌آموزان به منظور طراحی محتوای کتب درسی علوم اجتماعی گزارش شده است.

جدول ۲. نتایج مضامین پایه و مضامین اصلی جهت تدوین الگوی هویت دانش‌آموزان به منظور طراحی

محتوای کتب درسی علوم اجتماعی

مضامین پایه	مضامین اصلی
۱- بستر اجتماعی	جامعه و روابط اجتماعی
۲- رابطه با اطرافیان	
۳- موقعیت و بستر جامعه	
۴- حضور در جامعه	
۵- تاثیر ارتباطات اجتماعی	
۶- بستر اجتماعی	
۷- روابط در اجتماع	
۸- مسائل فرهنگی جامعه	
۱- تعامل والدین	خانواده و والدین
۲- نحوه برخورد والدین	
۳- رفتار والدین و معلمان	
۴- تاثیر خانواده	
۵- نحوه زندگی	
۶- حضور در خانواده	
۷- تعامل درون خانواده	
۱- وسایل ارتباط جمعی	وسایل ارتباط جمعی
۲- تاثیرپذیری از فضای مجازی	
۳- رسانه اجتماعی	
۴- برنامه‌های رسانه اجتماعی	
۱- رشد سنی	سن
۲- روند و شرایط سنی	
۱- مدرسه	مدرسه
۲- حضور در مدرسه	
۳- تاثیر مدرسه	
۱- چالش نظام آموزش	نظام آموزشی
۲- تاثیر نظام آموزشی	
۳- محتوای کتاب درسی	
۴- ارتباط با نظام آموزشی	
۵- سیستم نمره‌دهی نظام آموزشی	
۶- نوسانات نظام آموزشی	
۷- محتوای درس	
۸- تاثیر تربیت	
۱- موقعیت شغلی	آینده شغلی
۲- محیط کاری و مکانی	
۳- ابهامات شغلی	
۱- خود شخص	شخصیت فرد
۲- شخصیت فرد	
۳- تاثیرپذیری از شخصیت	
۱- الگوپذیری از معلم	معلمان
۲- خوگیری از معلمان	
۳- معلم به‌عنوان یک الگو	
۴- الگو گرفتن از معلمان	
۵- اثر مستقیم رفتار معلم	
۶- رفتار معلمان	
۷- منش معلمان	

در جدول ۲ نتایج جملات مضامین پایه و مضامین اصلی جهت تدوین الگوی هویت دانش‌آموزان به منظور طراحی محتوای کتب درسی علوم اجتماعی قابل مشاهده است. بر اساس نتایج تحقیق حاضر مضامین اصلی هویت دانش‌آموزان شامل جامعه و روابط اجتماعی، خانواده و والدین، وسایل ارتباط جمعی، سن، مدرسه، نظام آموزشی، آینده شغلی، شخصیت فرد و معلمان است. بنابراین در نمودار ۱ الگوی هویت دانش‌آموزان به منظور طراحی محتوای کتب درسی علوم اجتماعی گزارش شده است.

نمودار ۱. الگوی هویت دانش‌آموزان به منظور طراحی محتوای کتب درسی علوم اجتماعی

بحث و نتیجه‌گیری

به نظر می‌رسد دستگاه رسمی فرهنگی از جمله نظام آموزش و پرورش در انتقال آموزه‌های هویتی دچار ناتوانی شده است. سیاست‌گذاران فرهنگی با تمرکز آموزش حوزه علوم انسانی به خصوص کتب درسی بر نگاه ایدئولوژیک از رسالت اصلی هویت‌یابی دانش‌آموزان غفلت کردند؛ به طوری که یک دانش‌آموز مقطع متوسطه بعد از اتمام تحصیلات از نگرش و انسجام هویت قابل قبولی برخوردار نیست. در نتیجه هدف این تحقیق تدوین الگوی هویت

دانش‌آموزان به منظور طراحی محتوای کتب درسی در دانش‌آموزان دوره اول متوسطه برای ارائه الگوی مناسب بود.

نتایج تحقیق حاضر نشان داد که بر اساس تحلیل مضمون مصاحبه‌ها تعداد ۴۵ جمله مرتبط به هویت دانش‌آموزان استخراج و بر اساس آن ۴۵ مضامین پایه معرفی گردید. سپس مضامین پایه در ۹ مضمون اصلی شامل جامعه و روابط اجتماعی، خانواده و والدین، وسایل ارتباط جمعی، سن، مدرسه، نظام آموزشی، آینده شغلی، شخصیت فرد و معلمان طبقه‌بندی شدند و بر اساس آن الگوی هویت دانش‌آموزان به منظور طراحی محتوای کتب درسی در دانش‌آموزان دوره اول متوسطه ارائه شد. در زمینه هویت پژوهش‌هایی انجام شده است. برای مثال برزیده و همکاران (۱۳۹۷) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که مقوله محوری در قضاوت حساسی، هویت است که در چهار بعد ویژگی‌های فردی، دانش، مهارت و تجربه دارد. در پژوهشی دیگر حسنفلی‌پور و همکاران (۱۳۹۴) گزارش کردند که هویت اصلی بانک مفهوم خودبرتری است و این هویت اصلی موجب تمایل بانک برای نیل به سرآمدی در جنبه‌های مختلف بانکی شده است. علاوه بر آن بلباسی و اسفندیار (۱۳۹۲) ضمن پژوهشی این نتیجه رسیدند که الگوی هویتی مطلوب در قانون اساسی ترکیبی از سه بعد هویت اسلامی (با مولفه‌هایی چون ضوابط و اصول اسلامی یعنی قرآن و سنت، توسعه و تحکیم برادری اسلامی و تعاون عمومی بین مردم توسط دولت، دین اسلام و مذهب شیعه، توجه به امت اسلامی، اعتقاد به ولایت فقیه)، هویت ایرانی (با مولفه‌هایی چون آمیختگی اسلام و ایران، زبان مشترک، خط مشترک، پذیرش فرهنگ‌های محلی، پرچم کشور، معتبر شناختن تاریخ هجری شمسی، توجه به میراث فرهنگی و نفایس ملی ایران به عنوان دارایی‌های معنوی ملت، سرزمین مشترک) و هویت مدرن (با مولفه‌هایی چون استفاده از علوم و فنون و تجارب پیشرفته بشری، تربیت افراد ماهر برای رسیدن به توسعه و پیشرفت، تقویت روح بررسی، تنوع و ابتکار) است.

منشا بسیاری از نگرش‌ها و باورهای انسان ناشی از تفکری است که از بدو تولد در خانه شکل می‌گیرد و در ادامه از طریق کتاب‌های درسی و برنامه‌های آموزشی دوران کودکی القا می‌شود. محتوای کتاب‌های درسی محرکی است محیطی که می‌تواند در شکل‌گیری باورهای جنسی و هویت فردی، اجتماعی، ملی، جنسیتی، قومی، دینی، زیستی و غیره دانش‌آموزان اعم از پسر و دختر موثر باشد. هر متن آموزشی برای اینکه بتواند در فراگیران خود تاثیرگذار باشد، باید با

گفتمانی خاص و الگویی مشخص ارائه شود. به عبارت دیگر هیچ محتوای آموزشی خنثی و خالی از تاثیرگذاری نیست. ارائه دهندگان یک دانش قطعا در پی آن هستند تا گفتمان خاص و مورد نظر خود را مسلط کنند و در مخاطبان خود تاثیرگذار باشند تا از این طریق به اهداف خود دست یابند. حال اگر این دانش از سوی نهادهای رسمی ارائه شود بیشتر به چشم می‌آید. یکی از ابزارها برای این امر کتاب‌های درسی دوره‌های مختلف آموزشی است. هر دولت و حکومتی بسته به نوع سیاست‌های فرهنگی و ایدئولوژیک خود بر نوع خاصی از ابعاد هویت فرهنگی تاکید می‌کند و ابعاد دیگر را در مراتب پایین‌تر دنبال می‌کند و یا حتی از آنها چشم‌پوشی می‌کند. بدون شک از مهم‌ترین ابعاد هویتی مردم هر جامعه‌ای هویت قومی، دینی و ملی آنها است. انعکاس صحیح و به موقع مشخصه‌های فرهنگی اقوام و گروه‌های مختلف در کتاب‌های درسی به همراه انعکاس صحیح هویت دینی و ملی به منظور ایجاد وحدت ملی بین اقوام می‌تواند احساس جدایی و در حاشیه بودن قوم‌ها را از بین ببرد. کتاب‌های درسی از ابزارهای مناسب برای القای هویت در جریان تعلیم و تربیت هستند (یارمحمدیان، ۱۳۹۲). شکل‌گیری هویت چیزی است که مدام توسط ابزارهایی مثل روزنامه، تلویزیون و نظام آموزشی روایت می‌شود. این ابزارها مدام به افراد یک جامعه خاطر نشان می‌کنند که دارای تفاوت‌هایی بارز با افراد جوامع دیگر هستند، لذا از آنها مجزا می‌باشند. این مجزا بودن اصلی‌ترین مساله در روایت هویت‌ها است. هویت افراد بر اساس آگاهی و هم‌توسط شرایط و موقعیت‌های اجتماعی در زمان و مکان شکل می‌گیرد. عملکردهای اجتماعی، روند بازتابی بودن آن، عقلانیت و خودآگاهی فرد و بازاندیشی آن، هویت فرد را همیشه در فرایند ساخت‌یابی قرار می‌دهد به‌ویژه در عصر جدید که نهادهای امروزی هم دخالت دارند. هر چیزی در زندگی اجتماعی از آنچه سیستم‌های جهانی دربرمی‌گیرند تا آنچه که وضعیت فکری یک فرد محسوب می‌شود در یک کردار و راه و رسم اجتماعی بوجود می‌آید. از این رو هویت فرد در روند ساخت‌یابی و با توجه به موقعیت‌ها، شرایط و احوال و اوضاع اجتماعی، اقتصادی و نیز آگاهی فرد شکل می‌گیرد. یکی از ویژگی‌های مهم جهانی شدن بکارگیری فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی نوین است. بر اساس نتایج استفاده از رسانه‌های جمعی بر هویت دانش‌آموزان اثرگذار است. پس هر چه افراد بیشتر از اخبار، محل، کشور و جهان مطلع باشند و از رسانه‌های جمعی استفاده کنند هویت آنها بیشتر به سوی دگرگونی و هم‌سویی با نو شدن و جهانی شدن پیش می‌رود. همچنین در رابطه با

تأثیرگذاری خانواده بر شکل‌دهی هویت می‌توان گفت که خانواده به‌عنوان سیستمی فرض می‌شود که تغییرات هر جزء آن می‌تواند تغییرات اجزای دیگر را تحت تأثیر قرار دهد. بنابراین تغییرات و تحولات دوران نوجوانی که در بسیاری از موارد جدی و گسترده است، می‌تواند خانواده را نیز دچار بحران سازد، اما آنچه در این بین می‌تواند دوباره نظام خانواده را به حالت تعادل برگرداند و از انحراف اعضای آن جلوگیری کند نحوه پاسخ‌دهی اعضای خانواده نسبت به تغییر این زیرسیستم است. درک اینکه تغییرات و تحولات نوجوانی و برخی از ویژگی‌های رفتاری جدیداً شکل گرفته در نوجوانی و همچنین مخالفت‌ها و بحث‌های نوجوان از ویژگی‌های طبیعی رشد این دوره است نه ناشی از تمرد، سرکشی یا بی‌بندوباری وی که این امر در پاسخ‌دهی خانواده می‌تواند تأثیر مثبتی داشته باشد. درک نوجوان احترام به حس استقلال او، تأثیر توانمندی‌ها و رشد نوجوان، بکارگیری الگوهای ارتباطی مناسب، خودداری از تصمیم‌گیری به جای او، مشارکت دادن او در تصمیم‌گیری‌ها و عدم قضاوت در مورد او از طرف خانواده می‌تواند به نوجوان در عبور از این تحولات، پیدا کردن مسیر مناسب زندگی خود و انتخاب‌های درست وی موثر باشد.

با توجه به نقش معلم در شکل‌گیری و شکل‌دهی هویت دانش‌آموزان می‌توان چنین گفت که تحقق اهداف تربیت با توجه به مقیاس وسیع در گرو رفتار و منش معلم است. در نظام تعلیم و تربیت متداول در سرزمین‌های اسلامی بر منزه بودن معلم و منصف بودن او به صفات اخلاقی تأکید فراوان شده است و نظریه‌پردازان مسلمان نیز اهمیت این موضوع را متذکر شدند. برای مثال برخی معتقدند که معلم باید دارای آراستگی باطن، عزت نفس و دوری از اخلاق و رفتار ناپسند باشد. معلمی که شاگردان خود را از انجام دادن کارهای ناپسند بازمی‌دارد و به کسب رفتارهای مطلوب تشویق می‌کند، خود باید عامل به رفتار شایسته و پسندیده باشد تا علاوه بر سخنانش، اعمالش نیز نافذ و موثر واقع شود. بر اساس نظریه سیستمی جامعه یک سیستم بزرگ است که مدرسه، خانواده، مراکز تربیت معلم، جو حاکم بر مدرسه، تشکلهای دانش‌آموزی و غیره زیرمجموعه‌های آن به شمار می‌آیند. این زیرمجموعه‌ها که هر یک به نوبه خود سیستمی کوچک‌تر تلقی می‌شوند، نه مستقل از یکدیگر، بلکه با هم در تعامل هستند. آنها می‌توانند هماهنگ باشند و فعالیت‌های یکدیگر را تقویت نمایند یا در کار هم اختلال ایجاد کنند. بر این اساس معلم زمانی می‌تواند نقش تربیتی خود را به خوبی ایفا کند که میان رفتارها، هنجارها و

نظام ارزشی او و هنجارهای سایر خرده سیستم‌های درون جامعه هماهنگی وجود داشته باشد. یعنی دیگر خرده سیستم‌ها نقش تربیتی او را خنثی نکنند و این مساله‌ای است که جامعه در کل باید به آن بیندیشد. از این رو ساده‌اندیشی است اگر انتظار داشته باشیم که معلم می‌تواند مستقل از تاثیر سایر خرده سیستم‌ها نقش خود را به خوبی ایفا کند. این نقش بدون شک در گرو هماهنگی میان همه عواملی است که در امر تربیت دخیل و موثر هستند.

در جمع‌بندی نتایج حاصل از مرور دیدگاه‌های نظری و منابع تجربی موجود در ارتباط با هویت در بخش کیفی با تاکید بر دیدگاه‌های سطح خرد می‌توان گفت که هویت امری اجتماعی است و در ارتباط با اجتماع و دیگران معنا و مفهوم می‌یابد. شکل‌گیری و یا تغییر آن بسته به عوامل و شرایط مختلف در سطح خرد و کلان و ارتباط متقابل این دو سطح دارد. نکته‌ای دیگر که باید به آن اشاره کرد این است که یک فرد می‌تواند دارای چندین هویت مختلف بوده و وجود آنها در کنار یکدیگر به منزله نوعی تعارض و تناقض و یا نفی یکدیگر قلمداد نمی‌شود، بلکه این هویت‌ها می‌توانند در تعامل با یکدیگر بوده و بسته به شرایط و موقعیت‌های مختلف اجتماعی یکی از آنها شکل غالب پیدا کرده و فرد بر اساس آن خود را شناخته و در قبال آن احساس تعلق، تعهد و وابستگی کند. بنابراین هویت ضرورتاً یا مستمراً ثابت نیست و هر زمان و به تناسب شرایط ویژه انتظار شکل‌گیری هویتی خاص می‌رود. بنابراین هویت مجموعه‌ای متغیر و متحرک است که همواره در ارتباط با جریان‌هایی که ما نماینده یا مخاطبان آن واقع می‌شویم و از طریق نظام‌های فرهنگی که ما را احاطه کردند شکل و تغییر شکل می‌پذیرند. به نظر محقق عصر جهانی شدن به این سیال و متغیر بودن هویت کمک فراوانی کرده است.

با توجه به نتایج تحقیق حاضر به کارشناسان و مولفان دفتر برنامه‌ریزی و تالیف کتب درسی وزارت آموزش و پرورش پیشنهاد می‌گردد که در تدوین و اصلاح کتاب‌های درسی با توجه به نتایج این پژوهش و پژوهش‌های مشابه به اهداف و مفاهیم هویت و عوامل موثر در شکل‌گیری آن اهتمام جدی‌تری را مبذول داشته باشند. همچنین علاوه بر روش‌های ارائه و آموزش بکار رفته در کتاب‌های درسی سایر روش‌ها مانند بارش مغزی، ایفا نقش، بحث گروهی و غیره نیز توجه شود. برای مثال با گروه‌بندی دانش‌آموزان به بحث درباره مولفه‌های هویت و نقش آن در زندگی افراد پرداخته شود.

منابع

- آقاگدی، پریسا و اعتمادی، احمد. (۱۳۹۱). بررسی اثربخشی آموزش نظریه انتخاب و گلاسر بر تحول الگوی هویت نوجوانان. *مجله مطالعات روانشناختی*، ۸(۴)، ۳۳-۵۵.
- برزیده، فرخ؛ باباجانی، جعفر و عبداللهی، احمد. (۱۳۹۷). طراحی الگوی هویت در قضاوت حسابرسی با رویکرد مبتنی بر نظریه داده بنیاد. *مجله دانش حسابرسی*، ۱۸(۷۱)، ۳۶-۵.
- بلباسی، میثم و اسفندریا، شهرام. (۱۳۹۲). هویت مطلوب در بستر الگوی بومی پیشرفت (با رویکردی بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران)، *فصلنامه مطالعات ملی*، ۱۴(۴)، ۹۵-۱۱۹.
- پیروزمند، علیرضا؛ چهاردولی، عباس و خدایی، رضا. (۱۳۹۶). ارائه الگوی راهبردی حفظ و ارتقاء هویت اسلامی ایرانی از طریق تدوین تجارب نظام جمهوری اسلامی ایران بر اساس گفتمان ولایت فقیه و قانون اساسی. *فصلنامه مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی*، ۷(۲۶)، ۱۶۲-۱۳۳.
- حسینعلی‌پور، طهمورث؛ دیواندری، علی؛ حمیدی‌زاده، محمدرضا و برابری، مجتبی. (۱۳۹۴). ارائه الگوی هویت شرکتی بانک. *چشم‌انداز مدیریت بازرگانی*، ۲۲، ۲۸-۱۳.
- خدایاری‌فرد، محمد. (۱۳۹۰). *مسائل نوجوانان و جوانان*. تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
- صادق‌زاده، رقیه و منادی، مرتضی. (۱۳۸۷). جایگاه نمادهای هویت ملی در کتاب‌های درسی ادبیات فارسی و تاریخ دوره متوسطه: رشته علوم انسانی. *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*، ۷(۳)، ۱۳۶-۱۲۵.
- قریشی، مریم؛ مظاهری، محمدعلی و امیری، شعله. (۱۳۹۳). مقایسه پایگاه‌های هویت نوجوانان و جوانان ایرانی ساکن ایران، مقیم انگلیس و ساکن ایران و دارای تجربه زندگی در انگلستان. *فصلنامه مطالعات ملی*، ۱۵(۲)، ۱۴۶-۱۲۷.
- لطف‌بادی، حسین. (۱۳۹۶). *روانشناسی تربیتی*. تهران: انتشارات سمت.
- معظم‌پور، اسماعیل. (۱۳۸۶). *ملیت و هویت، روشنفکران ایرانی و هویت*. تهران: انتشارات تمدن ایرانی.
- یارمحمدیان، محمدحسین. (۱۳۹۲). *اصول برنامه‌ریزی درسی*. تهران: انتشارات یادواره کتاب.
- Berends, L., Jones, S. C., & Andrews, K. (2016). Adolescent drinking, social identity, and parenting for safety: Perspectives from Australian adolescents and parents. *Health & Place*, 38, 22-29.
- Jordan-Conde, Z., Mennecke, B., & Townsend, A. (2014). Late adolescent identity definition and intimate disclosure on Facebook. *Computers in Human Behavior*, 33, 356-366.
- Lannegrand-Willems, L., Perchee, C., & Marchal, C. (2016). Vocational identity and psychological adjustment: A study in French adolescents and emerging adults. *Journal of Adolescence*, 47, 210-219.
- Sznitman, G. A., Zimmermann, G., & Petegem, S. V. (2019). Further insight into adolescent personal identity statuses: Differences based on self-esteem, family climate, and family communication. *Journal of Adolescence*, 71, 99-109.

Wiley, R. E., & Berman, S. L. (2012). The relationships among caregiver and adolescent identity status, identity distress and psychological adjustment. **Journal of Adolescence**, 35(5), 1203-1213.